

Milli Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 10 - Özel Sayı

Sorumlu Yazar: Prof. Dr. Faruk Çolak, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı, fcolak@ohu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5438-8432

Atıf: Çolak, F. (2026). Yunus Emre’de Gök Ekini Biçme Tasavvurunun Dinî ve Mitolojik Kökeni, Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 10(Özel Sayı), s. 35-39.

Gönderim ve Kabul Tarihi: 15 Kasım 2025 / 12 Ocak 2026

Araştırma Makalesi

ISSN: 2587-1331

DOI: 10.55774/mikad.1824400

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mikad>

YUNUS EMRE’DE GÖK EKİNİ BİÇME TASAVVURUNUN DİNÎ VE MİTOLOJİK KÖKENİ

Öz

Aşkın, sevgi, gönül ve hoşgörünün şairi Yunus Emre, şiirlerinde evrensel değer ve erdemlerin yanı sıra dinî, tarihî ve mitolojik olay veya kahramanlara da yer vermiştir. Onun şiirlerinin evrensel normları işleyen örnekleri ile dinî muhtevası her zaman dile getirilmiş, ancak diğer özellikleri çok fazla dikkat çekmemiştir. Dikkatle incelendiğinde dinî, tarihî ve mitolojik verilerin onun şiirlerini besleyen ana damarlardan biri olduğu görülecektir.

Bu çalışmanın amacı, pek çok araştırmacının gencin ölümü karşısında duyulan üzüntü ve acının ifadesi olarak yorumladığı “gök ekini biçme” metaforunun basit bir benzetmeden ibaret olmadığını göstermek, metaforik ifadenin dinî ve mitolojik köken sorunsalı hakkındaki izleği ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Gök Ekini Biçme, Ölüm, Mitoloji, Sümer.

THE RELIGIOUS AND MYTHOLOGICAL ORIGIN OF THE IMAGINATION OF HARVESTING OF FRESH CROPS IN YUNUS EMRE

Abstract

Yunus Emre, the poet of love, affection, compassion, and tolerance, included religious, historical, and mythological events or heroes in his poems, in addition to universal values and virtues. The religious content of his poems, with examples that explore universal norms, has always been emphasized, but other aspects have not received much attention. A careful examination reveals that religious, historical, and mythological data are one of the main sources of nourishment in his poetry.

The purpose of this study is to demonstrate that the metaphor "reaping the harvest of the sky," which many researchers interpret as an expression of grief and pain at the death of a young person, is not merely a simile, and to reveal the path surrounding the problematic religious and mythological origins of this metaphorical expression.

Keywords: Yunus Emre, The Harvesting of Fresh Crops, Death, Mythology, Sumer.

GİRİŞ

Her sanatkar bir inanç, kültür ve sosyal ortama doğar. Sanatçı eserini meydana getirirken kendi tasavvur, duyuş, düşünüş ve hayalinin zenginliği ölçüsünde eser yaratma faaliyetine girişir. Ancak eser yaratmada sanatçının sahip olduğu tek ölçüt yetenek değildir. Yeteneğin yanı sıra sanatçıyı yetiştiren çeşitli ortamlar ve bilgi birikimi, yaratılan eserin bir başka yönünü teşkil eder. Bu bağlamda hiçbir sanatçının yarattığı eser, yaratım ortamından bağımsız olarak düşünülemez.

Bu çalışma, Yunus Emre'nin en çok bilinen özelliklerinin yanında inanç ve kültür dairesinden aktardığı "gök ekini biçme" metaforik anlatımının dinî ve mitolojik kökeni hakkındadır.

1. Yunus Emre'de Gök Ekini Biçme Tasavvuru

Bir aşk, sevgi, gönül ve tasavvuf şairi olarak bilinen Yunus Emre, şiirlerinde sıklıkla çeşitli metaforlara yer vermiştir. Ancak onun bu metaforik anlatmaya olan ilgisi, aşk, sevgi ve gönül gibi evrensel konuların gölgesinde kalmıştır. İlhan Genç (2009: 135) "Ölüme Karşı Tavrın Almanın Estetiği" başlıklı çalışmada gök ekin metaforunun sehl-i mümteni olduğunu belirtir ve ölümün evrensel retorikine ait bir örnek olarak verir. Namık Açıköz'ün (1991) "Yunus Emre'de Ölüm: Genç Ölümüne veya 'Gök Ekini Biçmek'" başlıklı çalışmada bu metaforik anlatımı genç ölümü perspektifinden irdelemiştir. Ali Arslan (2009) "Genç Ölümü Üzerine Yakılmış Ağtlar" başlıklı çalışmada bu metaforik anlatımı genç ölümün verdiği acının ifadesi olarak yorumlar. Turan Karataş'ın (2002) "Türk Şiirinde Çocuk Teması" başlıklı çalışmada söz konusu metafor, çocuk ölümü ve bu ölümün doğurduğu acı olarak işlenmiştir. Gülseren Tor (2021) "Ölmek ve Ölüm Üzerine Bir Çeşitleme" başlıklı çalışmada bu metaforik anlatımı genç ölümün insanda bıraktığı derin acı olarak açıklamaktadır. Bütün bu çalışmalarda araştırmacılar, bu metaforik anlatımı genç ölümün verdiği acının edebî ifadesi olarak ele alırken izleğine dair her hangi bir tespit veya değerlendirmede bulunmamışlardır.

Aşağıda verilen ve birbirini tamamlayan iki beyitte Yunus, sadece genç insanı değil genel anlamda insanı ekinciğe benzetir. Aslında Yunus bu ifadeyle de metafor yapar. Ekim zamanı yere saçılan tohum misali bazılarının bittiğini, bazılarının ise yittiğini ifade eder. Yitmeyip bitenlerin ekincik, yani taze ekin olarak ortaya çıktığını belirtir. Devamındaki beyitte ise yiğit iken ölmenin gök ekini biçme gibi olduğunu ifade eder. Birinci beyitteki ekincik, ikinci beyitte yiğide dönüşmüştür. Yunus'un içinin yanmasına sebep olan ölüm, yiğit insanın ölümüdür. Bu ölüm şeklini pek çok araştırmacı, genç ölümü olarak alır. Her genç yiğit midir veya tam tersi her yiğit genç midir? Türk kültürü açısından tartışmaya açıktır. Ancak ne var ki bu beyitlerdeki ölüm karşısındaki tavır, Deli Dumrul'un yiğit ölümü karşısındaki tavrından çok da farklı değildir.

Miskîn Âdem oğlanını benzetmişler ekinciğe

Kimi biter kimi yiter yere tohum saçmış gibi (Tatçı, 1991: 257)

Bu dünyede bir nesneye yanar içüm göynür özüm

Yiğit iken ölenlere, gök ekini biçmiş gibi (Tekin, 1987: 387; Tatçı, 1991: 257)

Sıradan ve objektif realiteye dayalı bir anlatım gibi görünmesine rağmen genç insanın ekincik, yetişmiş insanın ekin ve ölümün de ekin biçme eylemiyle anlatması sıradan bir anlatımdan çok kültürel birikimin izlerini taşıyan metaforik bir anlatım olduğu kanaatinde olduğumuzu belirtmekte fayda vardır.

2. Hasırotundan Ekin Biçmeye Mitik Dönüşüm

Kamış, hasırotu ve ekin gibi bitkiler, en küçük bir esintide dalgalanan ince gövdeli tek yıllık bitkilerdir. Bu bağlamda tek yıllık olması, insan ömrünün kısalığına da gönderme yapılmasına sebep olmuş olmalıdır. Bu bitkilerden hasırotu ve kamışla yapılan metaforik anlatımın en eski belgelerine Sümer’de rastlanmaktadır. Hasırotu, Sümer Tanrıçası İnanna’nın ölümler diyarından kurtulması için yerine birini bulması şartına bağlı olarak ortaya çıkan bir metafordur. İnanna’nın ölümler diyarından dönüşünde yerine birini bulması ve bu isteği yerine getirmek üzere “*Şukur kamışlarına benzeyen küçük zebaniler*” (Bottero & Kramer, 2021: 323) ile “*Dubban kamışlarına benzer büyük zebaniler*” (Bottero & Kramer, 2021: 324) olarak tanımlanan iki zebani ona eşlik eder. Karşılıklarına ilk önce İnanna’nın yardımcısı Ninşibur çıkar. İnanna, yardımcısı ve habercisi olduğu gerekçesiyle onun ölümler diyarına gitmesini kabul etmez. İkinci olarak karşılıklarına gezgin ozan Şara çıkar ve İnanna’nın tırnaklarını ve saçını yaptığı için onun da gitmesine izin vermez. Üçüncü olarak karşılıklarına komutanı Lulal çıkar ve İnanna komutanı olduğu ve hep yanında durduğu için onu da vermez. Dördüncü olarak karşılıklarına kocası Dumuzi çıkar. Dumuzi’nin rahatlığını gören İnanna, onun zebaniler tarafından yakalanmasına ses çıkarmaz (Bottero & Kramer, 2021: 323-324). Dumuzi ölümler diyarına gitmemek için İnanna’nın erkek kardeşi Uttu’ya yalvarır. Uttu, Dumuzi’nin ellerini “*yılan eli*” ve ayaklarını “*yılan ayağı*” yaparak şekil değiştirmesine ve zebanilerin elinden kurtulmasına yardımcı olur. Zebanilerin elinden kurtulan Dumuzi, kız kardeşi Geştinanna’nın evine sığınır. Kız kardeşinin evinde saklanan Dumuzi, öleceğini hisseder ve bir rüya görür. Bu düş şu şekilde verilir:

“Düşüm ey kız kardeşim! Düşüm

İşte ayrıntısı düşümün!

Etrafım hasırotlarıyla doluydu:

***Hasırotları** sarmıştı etrafımı.*

Bir kamış [başını] bana doğru eğdi

Ve iki saplı kamışın bir sapı benden uzaklaştı!” (Bottero & Kramer, 2021: 340-341)

Dumuzi, kız kardeşinden rüyasını yorumlamasını ister. Kız kardeşin yorumu şu şekildedir:

“Düşünü yorumlamak istemem!

Etrafını saran hasırotları

Hasırotlarıyla doluydu ya etrafın

Pusu kurmuş katiller, onlar, bir sapı senden ayrılan,

Biz ikimiziz o işte: Birimiz diğerinden ayrı düşecek!” (Bottero & Kramer, 2021: 341)

Dumuzy’nin rüyası ve bu rüyanın yorumuna göre hasırotu ve kamış; tanrı, yarı tanrı varlık, zebani veya insanlara karşılık gelmektedir. Hem hasırotu hem de kamış, biyolojik olarak bir süre yeşil olarak kalmakta ve nihayetinde sararıp yok olmaktadır. Bitkilerin söz konusu bu özellikleri, insan ve insan yaşamının son bulması hadisesi ile ilişkilendirilmiş ve zaman içerisinde metaforik anlatıma dönüşmüştür.

Sümer mitolojisindeki söz konusu bu kamış/hasırotu metaforu, zaman içerisinde çeşitli kültür ve inanç çevrelerinde ekin gibi bitkilerle yapılan metaforlara dönüşmüştür. Hasırotundan ekin dönüşen bu metaforik anlatıma Kur’an-ı Kerimde de yer verilmiştir. Bu ayetlerde yok olup giden, tarih sahnesinden silinen kavimler hakkında “*biçilmiş ekin*” veya “*ekin yaprağı*” gibi benzetmeler yapılmıştır. Kur’an-ı Kerimde bu metaforik anlatımın geçtiği ayetler şu şekildedir: “*Biz onları **biçilmiş ekin** ve sönmüş ateşe çevirinceye kadar böylece feryat edip durdular.*” (Enbiya/15), “*Rasûlüm! İşte sana anlattığımız bu şeyler, o helâk olmuş memleketlerin ibret dolu bir kısım haberleridir. Onlardan kiminin izleri hâlâ ayakta dururken, kimisi de **biçilmiş ekin** gibi yok olup gitmiştir.*” (Hûd/100), “*Neticede Rabbin onları yenilmiş, çerçöp hâline gelmiş **ekin yaprağına** çevirdi.*” (Fil/5)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihinin en eski yazılı metinleri olan Sümer mitolojisine ait mitoslar, pek çok anlatı motiflerinin kökenini teşkil ettiği gibi, Yunus Emre’nin şiirinde geçen “gök ekini biçme” metaforik anlatımına da kaynaklık etmektedir. Hasırotu/kamış bitkilerinden hareketle oluşturulan bu metaforik anlatım kalıbı zamanla, ekin ve ekin biçme şekline dönüşmüştür. Bu tarihi serüvende İslam’ın Kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim, kaybolan toplulukları ifade etmek için bu metaforik anlatıma bazı ayetlerinde yer vermiştir. Yunus, bu metaforik anlatım kalıbını Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerden almak suretiyle söz konusu metaforu edebî metinler aracılığıyla günümüze taşımıştır. Yunus’un şiirlerinde geçen metaforik anlatımla Sümer metinlerindeki metafor arasında hemen hemen hiçbir fark yoktur. Her iki metinde de insan bitki, insanın ölümü ise bitkinin biçilmesi olarak işlenmiştir. Aradaki tek fark Sümer metinlerinde ölüme maruz kalan bir tanrı iken Yunus’ta bir yiğit olarak yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, N. (1991). Yunus Emre’de ölüm: Genç ölümleri veya ‘gök ekini biçmek’. Diyanet Dergisi, 27(1), 115-125.

Arslan, A. (2009). Genç ölümü üzerine yakılmış ağıtlar. E. Gürsoy-Naskali & G. Sağol Yüksekaya (Ed.). Uçmağa varmak kitabı içinde (s.181-200). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Bottero, J. & Kramer, S. N. (2021). Mezopotamya mitolojisi. A. Tümertekin (Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Çelik, Ö. (2025, 3 Kasım). *Kur'an-ı Kerim ve meali*. Erişim adresi: https://www.kuranvemeali.com/meal_bul?meal=omer-celik&sure=&ayet=&kelime=ekin&limit=15&&sayfa=2

Genç, İ. (2009). Ölüme karşı tavır almanın estetiği. E. Gürsoy-Naskali & G. Sağol-Yüksekkaya (Ed.). Uçmağa varmak kitabı içinde (s.119-136). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Karataş, T. (2002). Türk şiirinde çocuk teması. İlmi Araştırmalar, 13, 67-84.

Tatçı, M. (1991). Yunus Emre divanı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tekin, T. (1987). Yunus Emre'nin gotik harfleriyle iki manzumesi. Erdem Dergisi, 3(8), 367-382.

Tor, G. (2021). Ölmek ve ölüm üzerine bir çeşitleme. Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature, 7(4), 1546-1560.